

יולי 2025

מעו"דכן מחלקת לקוחות פרטיים, ניהול הון משפחתי העברות בין דוריות בעסקים משפחתיים

לקוחות וידידים נכבדים,

בעדכון לקוחות זה נסקור בפניכם סוגיה אשר התעוררה לאחרונה באופן תדיר הן בפסיקת בית המשפט העליון, הן בפסיקת בית המשפט המחוזי, הן במאמצי המחוקק, והיא צוואות הדדיות, מעמדן, תחולתן והיקפן. על אף שכל אחד מפסקי הדין המופיעים בסקירה זו הוא לכאורה שונה ונבדל ממשנהו ונוגע להיבט אחר של דיני צוואות הדדיות, המסקנה העוברת כחוט השני בין פסקי דין אלה אחת היא: **צוואה הדדית היא מכשיר מורכב, המחייב תפירה אישית ("Taylor Made") לצרכים של כל זוג העורך צוואה הדדית, ואשר מביא בחשבון את המורכבויות המשפטיות הנובעות מהסיטואציה האישית, הכלכלית והנכסית של כל זוג, ובוודאי במקרים בהם נכס מרכזי הוא עסק משפחתי.** בהתאם, מומלץ לכל זוג המבקש לערוך צוואה הדדית להסתייע בעורך דין המתמחה במטריה זו, ואשר אוחד בהבנה משפטית נרחבת בסוגיות העומדות בליבת אותה צוואה הדדית.

צוואות הדדיות נערכות על ידי משרדנו כחלק מתהליך משפחתי-משפטי סדור וכולל, הנערך במסגרת שיטת ארבעת-השלבים להעברה בין-דורית שפותחה במשרדנו¹ במטרה לצלוח את אתגר ההעברה הבין-דורית, לשמר את המורשת המשפחתית, למנוע סכסוכי משפחה וירושה ולקבוע מנגנונים שיאפשרו אופטימיזציה של הערך הכלכלי של הרכוש המשפחתי. הסדרים אלה כוללים עריכת צוואה (הדדית או שאינה הדדית) המותאמת לצרכים המשפחתיים-עסקיים, עריכת מסמכים משפחתיים ועסקיים נוספים, ובעיקר, וידוא כי עריכתם של אלה משקפת את מטרות המשפחה במסגרת התהליך המשפחתי ומקנה הגנה רחבה מפני קשת של סיטואציות משפחתיות, עסקיות ומשפטיות.

רקע - צוואות הדדיות

צוואה היא מעשה אישי. זו היא הנחת היסוד המונחת בסעיפים 27-28 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 (להלן: "**חוק הירושה**"). המשמעות היא **שלכל אדם קיימת חירות מלאה לשנות את צוואתו, כלומר, לקבוע את האופן בו יחולק רכושו לאחר לכתו לבית עולמו, כפי שירצה.** פרופ' שחר ליפשיץ, יועץ למחלקה, מכנה מודל זה כ"עם חרטות", ובכתיבתו האקדמית הוא מסביר שתפיסה זו משקפת את זכותו של המוריש לכתוב את סיפור חייו עד יום מותו.

הדברים **הופכים מורכבים יותר בהקשר של צוואה הדדית**, המקימה חריג מסוים המאפשר להגביל את היכולת לשנות צוואה. צוואה הדדית היא צוואה **משותפת** של שני מצווים, כאשר ההסדרים שקבע אחד **מסתמכים** על ההסדרים שקבע השני, ואף לא היו נערכים אלמלא אותם הסדרים - כאשר משמעות הדבר היא שאותם מצווים קובעים הגבלות מסוימות על שינוי הצוואה, כפי שנסביר להלן. כך, עד לשנת 2005, לא כלל הוראה הקובעת כיצד יש לערוך צוואה הדדית, וההכרה בצוואות הדדיות שנערכו לפני מועד זה נעשתה על פי הפסיקה. במסגרת זו, ולאחר גלגולים מרובים בפסיקת בית המשפט העליון, נקבע בעניין **זמיר**² כי צוואה הדדית שנערכה לפני התיקון לחוק הירושה איננה שוללת כשלעצמה את יכולת בן הזוג האחר לשנות את צוואתו הן בחיי בני הזוג, הן לאחר פטירת הראשון ביניהם, וזאת בהיעדר ראיה לכוונה משותפת אחרת של הצדדים. עם זאת, שאלה שנותנה פתוחה היא מה דינו של מי שביטל באופן חד צדדי צוואה הדדית, תוך הפרת הוראה מגבילה בצוואה, והאם התנהלות זו עולה כדי חוסר תום לב.

בשנת 2005 נחקק תיקון מס' 12 לחוק הירושה, במסגרתו נוסף סעיף 8א לחוק, שלפיו בני זוג רשאים לערוך צוואות הדדיות

¹ להרחבה על שיטת ארבעת השלבים, ראו כאן: <https://www.fbclawyers.com/magazine2022>

² בע"מ 10807/03 זמיר נ' גמליאל, סב(1) 601 (2007).

(תוך הסתמכות בין בני הזוג) בתנאים שונים מאלה שהיו נהוגים לפני התיקון. כך, התיקון קבע כי צוואה הדדית ניתנת לביטול בימי חייהם של בני הזוג במשלוח הודעה, ולאחר פטירת בן הזוג הראשון, תנאי לביטול הוא השבה או ויתור על החלק לו זכאי בן הזוג הנותר בחיים מעזבונו של הנפטר הראשון. בנוסף, קובעות הוראות סעיף 8א(ג) לחוק כי ניתן לקבוע הוראות אחרות לגבי אופן הביטול במסגרת צוואה, ובלבד שהוראה השוללת לחלוטין את הזכות לבטל את הצוואה בחיי שני בני הזוג נעדרת כלל תוקף.

נדגיש, כי ההסבר הבסיסי המופיע לעיל איננו ממצה את דיני צוואות הדדיות, ואלה כוללים שורת הסתעפויות נוספות לגבי מצבים נוספים - לרבות כאלה שיוצגו במסגרת סקירה זאת. כעת, נפנה להצגת פסקי הדין העומדים בליבת סקירה זו.

בע"מ 7884/23 פלוני נ' פלונית (נבו 10.9.2024) - היחס לצוואות שנערכו לפני תיקון מס' 12 לחוק הירושה

על מנת להבין היטב את פסק דינו של בית המשפט העליון, נדרש תחילה בקצרה לפסק דינו של בית המשפט המחוזי. בעמ"ש (מחוזי מרכז) 39317-10-22 ד. י. א' ג. ק. (נבו 2.10.2023) דנו השופטים פלאוט, ויצמן ומושקוביץ בשתי שאלות – האם הוראות חוק הירושה חלות ביחס לצוואה שנערכה עובר לתיקון, אך נטען לגביה שאושררה לאחר חקיקתו, והשנייה, והחשובה יותר, האם אדם יכול לשנות את צוואתו ההדדית לאחר שבת זוגו הוכרזה כבלתי כשירה (כשהמשמעות היא שבת הזוג לא יכולה עוד לערוך צוואה חדשה).

בטרם נדרש לפסק הדין, נציג בקצרה את העובדות. לזוג מנוחים נולדו ארבע בנות. בשנת 2002, זמן רב לפני תיקון מס' 12 לחוק הירושה, ערכו המנוחים צוואה הדדית בה הורישו את כל רכושם זה לזו, ולאחר פטירתם לאחר אריכות ימיהם ושנותיהם, לשלוש מתוך ארבע מהבנות, וזאת מהטעם, שהוסבר בצוואתם, כי הבת שלא קיבלה דבר בצוואה קיבלה במהלך ימי חייהם נכס משמעותי, ששווי עולה על חלקן של שלוש הבנות האחרות. בשנת 2008 בני הזוג שקלו את האפשרות לשנות את צוואתם לאחר שזו נערכה, לרבות לאחר שאחת מבנותיהם הלכה לעולמה בטרם עת, אך בחרו, לאחר שהתייעצו בדבר, שלא לעשות כן.

בשנת 2011 הוכרזה בת הזוג כלא כשירה, ומונה לה אפוטרופוס. שנתיים לאחר מכן ערך בן הזוג צוואה נוספת, בה ביטל את הצוואה ההדדית, והוריש את כל רכושו לאחד מהנכדים (בנה של אחת הבנות), וזאת בתנאי שישלם לשישה מהנכדים האחרים סכום של מאה אלף שקלים. המנוח טען לפני לכתו לבית עולמו כי הוא מסר הודעה בעניין לאפוטרופוס שמונה לרעייתו. בשנת 2016 הלך בן הזוג לבית עולמו, וצוואתו המאוחרת הוגשה לקיום, בעוד שהאפוטרופוס שמונה למנוחה ובת נוספת הגישו בקשה לקיום הצוואה המקורית.

בהקשר הזה ראוי לציין כי בית המשפט לענייני משפחה ביקש לראות בעובדה שבני הזוג שקלו לשנות את צוואתם בשנת 2008 ופגישתם עם עורך דין לצורך זה כאשרור מחדש של הצוואה, באופן המכניס אותה תחת כנפי תיקון מס' 12 לחוק הירושה, והעדיף את הצוואה המקורית. בית המשפט המחוזי דחה ערעור בעניין זה, אך נימק כי ניתן להגיע לאותה תוצאה בין אם מחילים את תיקון מס' 12 ובין אם לאו, מאחר שהמנוח היה מנוע מלשנות את צוואתו ההדדית - בין אם מכוח אי עמידה בדרישת סעיף 8א לחוק הירושה למסור הודעה, ובין אם בשל הפרת חובת תום הלב על ידו.

דעת הרוב (השופטים פלאוט וויצמן) קבעה כי עקרון תום הלב מונע מבן הזוג לשנות את צוואתו לאחר שבת זוגו הוכרזה כבלתי כשירה. עמדה זו נקבעה על ידי בית המשפט בין אם מדובר בצוואה שנערכה לפני תחולת החוק, ובין אם לאחריו. כך, ביחס למצב שלפני תחולת החוק, ומתוך תפיסה חוזית, תמה בית המשפט האם יש חוסר תום לב גדול יותר מאשר לסטות מרצונה של המצווה בצוואתה מיד לאחר שהיא הוכרזה כבלתי כשירה. במישור ההורשתי, עמד בית המשפט המחוזי על כך שאמנם בן הזוג השני איננו נדרש להשיב דבר משום שבת הזוג עדיין בחיים, אולם בת הזוג, שאיבדה את כשירותה איבדה את "עקרון הזכיה" או "רעיון הזכיה" עליה נסמכה בעת עריכת הצוואה. מצב דברים שכזה מצדיק, כפי שקבע בית המשפט, לפגוע בזכות המצווה האחר (בן הזוג) לשנות צוואתו בכל עת נוכח טעמים שביטול ועקרון תום הלב.

אשר לתחולת החוק, קבע בית המשפט המחוזי כי אותו אשרור מחדש הביא לכך שההסתמכות נוצרה לאחר תחולת החוק, ומשכך הוראות חוק הירושה חלות על הצוואה, ומשכך בן הזוג לא היה חופשי לשנות את צוואתו.

על פסק דינו של בית המשפט המחוזי הוגש ערעור. בבע"מ 7884/23 (סולברג, וילנר ושטיין) התמודד בית המשפט העליון עם השאלה האם אדם היה מנוע מלשנות צוואה הדדית שערך אם בת זוג שהלכה לעולמה לפניו לפני תיקון מס' 12 לחוק, בשים לב לנסיבותיה הייחודיות של אותה צוואה.

בית המשפט העליון נחלק בדעתו, כאשר לבסוף התקבלה דעת הרוב של השופטת וילנר – אשר דחתה את עמדת הערכאות דלמטה וקבעה כי לא הייתה קיימת מניעה למנוח לשנות את צוואתו. כך, השופטת וילנר הציעה פרשנות מצומצמת להלכת ההסתמכות לנוכח חופש הציווי, כלומר, ובהתאם להלכת זמיר, עריכת צוואה הדדית כשלעצמה איננה שוללת את כוחו של צד לשנות את צוואתו בחייו של הצד השני ואף לאחר מותו, וזאת בהיעדר ראיה לכוונה משותפת אחרת של הצדדים. במקרה הקונקרטי, הצוואה ההדדית לא כללה הוראה המעידה על רצון בני הזוג להגביל את האפשרות לשנות את הצוואה. עוד המשיך וקבע בית המשפט, כי בנסיבות כאלה, צד לצוואה הדדית רשאי לחזור בו מצוואתו גם במקרה שבו הצד השני נעדר את הכישורים הקוגניטיביים להבין את משמעות החזרה.

השופט שטיין הסכים לתוצאה אך ביקש להסתייג. כך, השופט שטיין הדגיש כי הוא נכון להרחיב את תחולת עיקרון תום הלב על צוואות שנערכו לפני התיקון, אך בנסיבות העניין קבע כי לא הייתה הפרה של חובת תום הלב. עוד הבהיר שטיין כי לשיטתו, אם בן הזוג המשנה ירש מבן הזוג שהלך לעולמו זכויות או כספים, הוא צריך להחזיר את מה שירש גם לפי הדין החל לפני תיקון מס' 12 לחוק הירושה. עוד ציין השופט שטיין כי ניתן לערוך צוואה הדדית גם מכוח הדין הכללי, קרי גם בין מצווים שאינם בני זוג.

עם זאת, פסק דינו של בית המשפט העליון כמעט ולא התייחס לסוגיית הכשרות המשפטית של בת הזוג. במצב זה, השאלה נותרה פתוחה שכן דעת הרוב של בית המשפט המחוזי ביחס לסוגיית הכשרות אינה הלכה מחייבת. ברמה הפרקטית, משמעות הדברים היא שקיימת חשיבות מרובה לקבוע הוראות ספציפיות ביחס למה רשאי כל אחד מבני הזוג לעשות ברכוש הנכלל בתוכנית ההורשה המשותפת במקרה של אי כשירות.

בע"מ 130/24 פלוני נ' פלונית (נבו 26.11.2024) - הסתלקות בן זוג מצוואה הדדית

בבע"מ 130/24 (וילנר, כבוב וכשר) התמודד בית המשפט העליון עם השאלה מה יעלה בגורלו של עזבון בן הזוג שהלך לעולמו במידה שכן הזוג הנוטר מסתלק מן הצוואה כאשר בצוואה זו נכלל הסדר מסוג "יורש אחר יורש" בלבד ולא נכלל הסדר מסוג "יורש במקום יורש". לפני שנצלול לפסק הדין, הסיפור העובדתי העומד ביסודו ומשמעות תוצאתו, נבהיר את משמעות כל אחד מהסדרים אלה.

"יורש אחר יורש" הוא הסדר הקבוע בחוק הירושה במסגרתו יכול לקבוע אדם מי יהיה היורש של נכסי עזבונו לאחר לכתו לבית עולמו של מי שיזכה בנכסי עזבונו מיד אחרי פטירתו של עורך הצוואה. כך לדוגמה, ניתן לקבוע הסדר לפיו נכסים של אדם יועברו לבת זוגו, ומיד לאחר פטירתה הם לא יועברו בהתאם להוראות חוק הירושה או בהתאם לצוואה שערכה אותה בת זוג, אלא לגורם שנקבע על ידי המצווה המקורי. להסדר כזה שתי מגבלות עיקריות: הראשונה, היא היכולת לערוך אותו רק פעם אחת, כלומר, לא ניתן לקבוע יותר מיורש אחר יורש אחד; והשנייה, היא שההסדר קובע במפורש כי בהיעדר מגבלה אחרת בצוואה מסוג תנאים או חיובים, הזוכה הראשון יכול לעשות בנכסים שקיבל כבתוך שלו, לרבות להעבירם במתנה לכל מי שיחפוץ.

"יורש במקום יורש" הוא הסדר אחר הקבוע בחוק הירושה, והוא קובע מי יזכה בנכסיו של אדם במקרה שבו היורש המקורי לא יהיה בין החיים במועד בו המצווה ילך לבית עולמו. דוגמה לכך ניתן למצוא במקרה שבו אדם מבקש להוריש נכסים לפלוני, אך פלוני הולך לעולמו קודם לכן. במצב זה ניתן לקבוע כי אם פלוני לא יהיה בין החיים במועד פטירת המצווה, כלל הנכסים המיועדים לפלוני יועברו לבתו של פלוני.

כעת לעובדות. במקרה שלפנינו, בני זוג ערכו צוואות הדדיות, בהן הורישו את רכושם האחד לשנייה, וקבעו הוראות יורש אחר יורש לפיהן בפטירת בן הזוג הנוטר בחיים יירשו ילדי בני הזוג את כלל הרכוש בחלקים שאינם שווים, בהתאם לחלוקה שנקבעה בצוואה. לאחר פטירת בן הזוג הראשון ביקש בן הזוג הנוטר לשנות את צוואתו. מאחר שצוואה זו נערכה לאחר כניסת סעיף 8א לחוק הירושה לתוקפו, הוא לא יכול היה לעשות כן, ומשכך, הוא הסתלק הסתלקות כללית מחלקו בעזבון בן הזוג הראשון. משמעותה של הסתלקות בהקשר הזה היא בעצם ויתור של היורש על מה שהוא זכאי לו מעזבון המנוח. השאלה המתעוררת במצב זה היא, מה דינו של עזבון בן הזוג הראשון לאחר הסתלקות בן הזוג השני? האם העזבון יחולק לילדי הצדדים בהתאם לחלוקה שנקבעה בצוואת בן הזוג הראשון במסגרת הוראת יורש אחר יורש, או שמא יחולק העזבון בהתאם לכללי הירושה על-פי דין?

השופטת וילנר אישרה בהקשר הזה את פסק דינו של בית המשפט המחוזי, לפיו בנסיבות אלה יחולו כללי הירושה על פי דין על

עזבון בן הזוג הראשון, כאשר משמעותה של ההסתלקות של בן הזוג תהיה כאילו בן הזוג לא היה יורש מלכתחילה, כלומר עזבון בני הזוג יחולק באופן שווה בין ילדי בני הזוג (ולא במתכונת שנקבעה בצוואה בהוראת היורש במקום יורש). תוצאה זו, על אף שאפשר לטעון שלא עולה בקנה אחד עם רצון בני הזוג, היא זו הנובעת מלשון החוק, וזאת מאחר שלא נקבעו בסעיף 8א לחוק הירושה הוראות מיוחדות לעניין השלכותיה של הסתלקות על חלוקת עזבון של בן זוג שנפטר ראשון. **ודוק, לו היו בהוראות הצוואה הוראות מסוג יורש במקום יורש, הקובעות את ההסדר אותו ביקשו בני הזוג לקבוע, התוצאה הייתה שונה.** בפועל, תוכנית ההורשה המשותפת סוכלה.

פרופ' שחר ליפשיץ טוען בהקשר הזה כי במקרה הספציפי לכאורה פתרון נכון יותר, כזה שהיה מגשים את רצון הצדדים, היה לאכוף את הוראות היורש במקום יורש, כלומר להתייחס לבן הזוג המסתלק כאילו קיבל את הזכויות בירושה ומיד לאחר מכן אלה "הועברו הלאה". עם זאת אין מדובר בפתרון נכון לכל המצבים שכן ישנם מקרים שבהם דווקא הפתרון שהיה מתאים למקרה הנוכחי היה עלול ליצור עוול פוטנציאלי, לרבות במקרים של נישואין שניים או במקרה של ילדים המועדפים באופן שונה על ידי כל אחד מההורים. מכך, ניתן להסיק שאין פתרון נכון אחד אלא לכל סיפור משפחתי-עסקי נדרשת התאמה ייחודית ופרטנית.

בע"מ 1857/24 פלונית נ' פלונית (נבו 2.12.2024) - צוואה הדדית הכוללת בתוכה זכות שינוי

בע"מ 1857/24 (מינץ, שטיין, כבוב) התמודד בית המשפט העליון פעם נוספת עם צוואה הדדית שנערכה לפני תיקון מס' 12 לחוק הירושה. במקרה שבנדון, ההתמודדות הייתה שונה מהמקרים שתיארנו לעיל, שכן הוראות הצוואה כללו הוראות המגבילות את ביצוען של פעולות בתקופת החיים, הורשה הדדית בין בני הזוג ולאחר מכן לארבעת הילדים בחלקים שווים בדרך של יורש אחר יורש, וזכות לשנות את הוראות הצוואה - **קרי, הוראה השומרת על זכותו של כל אחד מבני הזוג לבטל את צוואתו שלו, לשנות אותה או להוסיף עליה.** חודשיים לאחר לכתה של בת הזוג לבית עולמה, ערך המנוח צוואה נוספת – היא הצוואה המאוחרת, ובמסגרתה הוריש את כל רכושו, לרבות הרכוש שירש מהמנוחה, לשתיים מהבנות, למעט מנות מוגבלות שהוריש לשני הילדים האחרים.

השאלה עמה התמודד בית המשפט בעצם היא האם בן הזוג יכול היה לערוך את השינוי, ואם כן, **האם השינוי חל ביחס לחלקו בנכסי העזבון בלבד, או שמא הוא חל גם על החלק שירש מעזבונו של בת זוגו, או במילים אחרות, האם בן זוג רשאי לשנות את צוואתו שלו, וגם אם התשובה לכך בחיוב, האם הוא רשאי גם לשנות בפועל את צוואתו של בן הזוג האחר?**

השופט שטיין שכתב את פסק הדין מטעמו של בית המשפט, ביקש להבחין בין **המנגנון הקנייני**, המתייחס לחלקה של בת הזוג המנוחה ושייחוס אליו **המנוח לא היה רשאי לערוך כל שינוי**, לבין **המנגנון החוזי-הסתמכותי** שקובע, במצב הרגיל אחרי תיקון מס' 12 לחוק הירושה חובת השבה של מה שהתקבל מהעזבון כתנאי לעריכת שינוי. אלא, **שבמקרה הקונקרטי המנגנון החוזי-הסתמכותי נשלל נוכח הוראות הצוואה המתירות לכל אחד מבני הזוג לערוך שינויים, תוספות ואף לבטלה.**

משכך, קבע בית המשפט ביחס לצוואתה של המנוחה כי זו תעמוד בעינה, במובן זה שנוכח פטירתו של המנוח, הם יחולקו שווה בשווה בין הילדים; ואילו ביחס לצוואתו של המנוח נקבע כי הצוואה המאוחרת תבוטל למעט הסעיף הראשון לאותה צוואה, אשר ביטל כדין את הצוואה ההדדית שערך. כתוצאה מכך, נקבע שההסדר שיחול עליו הוא הסדר של ירושה על פי דין, אשר במישור התוצאתי מובילה גם היא לתוצאה זהה, שהיא חלוקת עזבונו בחלקים שווים בין ארבעת ילדיו.

היבט חשוב בפסק הדין הוא **תחולתם של דיני הטעות**. כך, השופט שטיין עמד על כך שכאשר בן הזוג המנוח שינה את צוואתו, הוא חשב שהוא מצווה את כלל הרכוש לרבות מה שקיבל מאשתו. בפועל, מה שהוא קיבל מאשתו מתחלק שווה בשווה בהתאם להוראות צוואתה, ומשכך לא ברור כיצד היה מחלק את החלק השייך לו במידה שהיה ידוע לו שבכל מקרה חלקה של אשתו המנוחה מתחלק בין הילדים שווה בשווה. שטיין העלה בהקשר הזה מספר אפשרויות, ולאחר שלא הגיע למסקנה, קבע כי הצוואה המאוחרת בטלה לגמרי. לעומת זאת יתר שופטי ההרכב קבעו כי הייתה טעות, אבל גם ניתן להניח מה הוא היה עושה לו היה יודע את המציאות, או שלחלופין רק החלקים שבהם הוענקו סכומים חלקיים לילדים מסוימים יבוטלו.

עוד בפסק הדין חזר השופט שטיין על דעתו לפיה בהיעדרו של סעיף המגביל את היכולת לשנות, עיקרון ההסתמכות היה מוביל להשבה גם בצוואה שנערכה לפני תיקון מס' 12 לחוק הירושה, כאשר השופט מינץ ביקש להסתייג מעניין זה. עוד הדגיש השופט מינץ כי המנוח לא היה רשאי לקבוע בצוואה המאוחרת הוראות הנוגעות לחלוקת הנכסים שירש מהמנוחה השונות מאלה

שנקבעו על ידה בצוואתה.

פסק דין זה טומן בחובו גם לקח מעשי למתכנני העברה בין-דורית, והוא שכאשר מבקשים להתנות על הוראות הדין, וזאת הן לצורך הרחבת יכולת השינוי של בן הזוג השורד והן כאשר מבקשים להגביל את מתחם אפשרויות הפעולה שלו, בהתאם לרצונותיהם של עורכי הצוואה, חשוב לקבוע על מה מבקשים להתנות, ולוודא שהתניה זו איננה מעקרת מתוכן את ההגנות הכלולות בצוואה ההדדית.

הערכה ולקחים לעתיד

פסקי הדין השונים שתוארו בסקירה זו מחייבים, לגישתנו, תכנון מדוקדק ומהודק של המעבר הבין-דורי כאשר בני הזוג מבקשים לערוך צוואות הדדיות, כאשר אופן עריכתן של אלה נדרש לתת את הדעת לשורה ארוכה של מצבים וסיטואציות. **פסקי הדין שנדונו במסגרת סקירה זו מלמדים, כפי שכבר נאמר לעיל, כי צוואה הדדית חייבת להיות מותאמת באופן אישי למצב המשפחתי, האישי, הכספי והנכסי של המשפחה, בייחוד במקרה בו קיים במשפחה עסק משפחתי, על מנת לאפשר היערכות למצבים שונים.** לצד זאת, אנו מציעים למי שמבקש צוואה הדדית, לפעול כדלקמן:

- ודאו שהצוואה ההדדית הולמת את התוכנית המשפחתית הכוללת שלכם.
- ודאו שהוראות הצוואה הדדית מכסה קשת רחבה של מקרים ומצבים: הסדרי יורש אחר יורש, הסדרי יורש במקום יורש (לרבות במקרה שבו חלילה מי מהיורשים ילך לעולמו לפניכם), תנאים וחיוכים מסוגים שונים תוך הבחנה מדוקדקת ביניהם לאור משמעויותיהם המשפטיות השונות. דוגמה מובהקת לצורך זה מצוי ביחס להבחנה בין הוראות "יורש אחר יורש" להוראות "יורש במקום יורש". לעמדתנו, נדרש במיוחד לשלב התייחסות מפורשת בצוואה ההדדית לשאלה מי יורש את עזבונו של המוריש הראשון במקרה של שינוי מאוחר על ידי הנוטר בחיים או במקרה של הסתלקות.
- יש לכלול בצוואה הדדית הגבלות על ביצוע פעולות ודיספוזיציה בנכסים המשותפים לאחר פטירת בן הזוג הראשון, לרבות הגבלות על "ריקון הצוואה מתוכן" בדרך של מתן מתנות, הסדרים למקרה של פסלות דין, הסתלקות אחד מבני הזוג, תניות וכללים במקרה שמי מהיורשים יגיש תביעה כנגד העזבון או יבקש לבטל את הצוואה בדרך של הגשת התנגדות, הסדרים למקרה של שניים שמתו כאחד.
- יש לכלול בצוואה הדדית הסדרים הנוגעים למצב שבו מי מבני הזוג הופך לפסול דין, והסדרים הנוגעים לאפטרופסות ונאמנות במקרים של קטינים או בני משפחה נתמכים, ועוד.
- בהתאם לרצונותיהם של הלוקחות, יש לקבוע הסדרים הנוגעים ליכולת של בן הזוג הנוטר בחיים לסטות מהוראות הצוואה הדדית. יש המבקשים להבטיח כי לא ניתן יהיה לסטות מההסדר המשותף בשום תנאי, ולקבוע למעשה הסדר מחמיר יותר מזה שקבוע בברירת המחדל הקיימת בדין; אחרים מעוניינים בגמישות מסוימת, למשל ביחס לנכסים שיצברו בעתיד ושמקורם אינו ברכוש הנכלל בתוכנית המשותפת של בני הזוג; ויש כאלה המבקשים לתת מתחם שיקול דעת מסוים לנוטר בחיים, אך לתחום אותו - כאשר תחימה זו יכולה לגעת בחלוקה הפנימית בין הילדים המשותפים, או יכולה לכלול אפשרות להוריש זכויות מסוימות גם ליורשים אחרים.
- זכרו שצוואה הדדית היא רכיב אחד בלבד מתוכנית כוללת להעברה בין-דורית. ניתן לתמוך את התהליך בעריכת ייפוי כוח מתמשך, בעריכת מסמכים תאגידיים והסכמים משפחתיים מתאימים, לקיים שיח ותקשורת משפחתיים, ועוד.
- במקרה בו נכס מרכזי בעזבון הוא עסק משפחתי הרשום על שם שני בני הזוג, בן הזוג הנוטר עלול לסכל את התכנון המשותף על ידי עריכת צוואה אישית לגבי החלק האישי שלו בעסק המשפחתי. גם בעסק הרשום על שם אחד מבני הזוג בלבד, בן הזוג הנוטר בחיים יוכל לטעון שמחצית מהזכויות שייכות לו מכוח הדין (חזקת השיתוף, כוונת שיתוף ספציפית או חוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג-1973). יש להביא אפשרויות אלה בחשבון כבר בשלב התכנון, וליצור מערכת הסכמים משפחתית המבטיחה את תוכנית ההורשה הכללית והעברת הזכויות בעסק המשפחתי לדור הבא.

בברכה,

פישר (FBC & Co.)

אנו עומדים לרשותכם בכל שאלה או הבהרה ונשמח לסייע ככל הנדרש.

03-6944111	shershkovitz@fbclawyers.com	שלום הרשקוביץ, עו"ד
03-6944111	slifshitz@fbclawyers.com	פרופ' שחר ליפשיץ
03-6944111	skatz@fbclawyers.com	שגיא כץ, עו"ד
03-6944111	emeller@fbclawyers.com	אלדד מלר, עו"ד

*** עורך עדכון זה: עו"ד אהוד אפרים, מחלקת לקוחות פרטיים, ניהול הון משפחתי והעברות בין-דוריות בעסקים משפחתיים.**

הכלול באגרת מידע זו הוא מידע כללי בלבד, הוא אינו חוות דעת משפטית או ייעוץ משפטי ואין להסתמך עליו. כל הזכויות שמורות לפישר ושות'. להירשם למייל זה או להסרה מרשימת התפוצה: news@fbclawyers.com